

standing of the phenomenon based on the synthesis of a number of methods. At the complex approach is given the instrument of opening the meaning and significance of the conservative tradition as a multifaceted phenomenon, including not only the political aspects but also socio-cultural mechanisms of realization in the borders of the political practice. However, it should be noted that each method is implemented in the context of an interdisciplinary approach, has its own independent epistemological value.

The updating of interdisciplinary methodology, based on cooperation of sociological and socio-philosophical, historical, scientific and political kinds of knowledge not only helps to install the abovementioned synthesis and also for providing the necessary ideological and the theoretical foundation for the consolidation of conservative ideology in large-scale and serious political force, which will have a significant impact on the current Ukrainian political process. In the context of multidisciplinary conservative discourse is possible to point out such methods like method of the social-psychological and etnopsychological analysis, systematical and structural-functional analysis, the principle of objectiveness, holism and historicism, historical –genetic, comparative, concrete-universal analysis and the method of reconstruction, normative valuable, etnopolitological and institutional methods.

Key words: Ukrainian conservative ideology, complex approach, interdisciplinary methodology, principle of holism, etnopolitological and social-philosophical analysis.

УДК:327

І. О. КОСТИРЯ

«ARCANE IMPERII» В СИСТЕМІ ПОЛІТИЧНИХ НАРРАТИВІВ РАНЬОГО НОВОГО ЧАСУ

Для картезіанської науки про суспільство point fixe стає соліпсисти́ській розум, який з успіхом «приручає конти́нгентність» (taming contingency), вносячи за дужки історичний вимір людського стану. Результатом виявляється деци́зіонізм і неможливість комунікації між сувереном і керованими. Альтернативна модель громадянської науки пропонується в «Новій науці». Такий її статус дозволяє повернути в міркування про суспільство і природну соціальність, і комунікацію, історію, політику. Теорема природної розсудливості (prudential theorems) виступають у Т. Гоббса корелятом «плазматичної соціальності»; ясн і чіткі ідеї entia moralia у Пуфендорфа стають гарантією природної соціальності; механізм індукції і беконіанської категорії факту стають підставою соціальності у прихильників «комерційного республіканізму»; нарешті, у П.М. Дорія способом збереження громадського

будівлі стають пізнавальні афекти, що дозволяє побачити під покровом феноменального світу платонівські суті.

Ключові слова: політичне, «Нова політика», методологія.

Костыря И. А. «Arcane imperii» в системе политических нарративов раннего нового времени

Для картезианской науки об обществе *point fixe* становится солипсистский ум, который с успехом «приручает контингентность» (*taming contingency*), вынося за скобки историческое измерение человеческого состояния. Результатом оказывается децизионизм и невозможность коммуникации между сувереном и управляемыми. Альтернативная модель гражданской науки предлагается в «Новой науке». Такой ее статус позволяет вернуть в рассуждения об обществе и естественную социальность, и коммуникацию, историю, политику. Теоремы природной благоразумия (*prudential theorems*) выступают в Т. Гоббса коррелятом «плазматической социальности»; ясные и четкие идеи *entia moralia* в Пуфендорфа становятся гарантией естественной социальности; механизм индукции и беконианської категории факта становятся основанием социальности у сторонников «коммерческого республиканизма»; наконец, в П.М. Дориа способом сохранения общественного здания становятся познавательные аффекты, позволяя увидеть под покровом феноменального мира платоновские суті.

Ключевые слова: политическое, «Новая политика», методологія.

Kostyrya Inna. "Arcana empire" in the system of political narrative early modern times

For Cartesian science of *point fixe* society becomes solipsistic mind that with the success of «*taming contingency*», introducing the brackets to the historical dimension of the human condition. The result is *detsizionizm* and the impossibility of communication between the sovereign and the ruled. An alternative model is offered in civil science "New Science". This status allows it to return to the discourse of society and the natural sociability and communication, history, politics. Theorems natural prudence (*prudential theorems*) act Hobbes correlate "plasma sociality"; clear and precise ideas *entia moralia* in Pufendorf are guaranteed natural sociality; mechanism of induction and bacon's categories facts are the basis of sociality among supporters of "commercial republicanism"; Finally, the Doria way to preserve public buildings become affects cognitive, allows you to see the phenomenal world under the cover of Platonic essence.

Keywords: political, "new policy" methodology.

Дослідник М. Фуко¹ стверджує, що в пошуках механізмів впливу, прикладів домінування політики часто звертаються до історичного досвіду. Оскільки цей процес рефлексії й інтеріоризації досвіду відбувається регулярно з давніх часів, то історія в істинному

її значенні стала синтезом факту і міфу, де факт є свідчення і інформація для формування нарративу. В наш час епістемологія історичного дослідження намагається віртуалізувати принципи реалізму або конструктивізму, емпіричного свідочтва або *roesis* історії в синтезі. Якщо в тексті перераховуються речі, їх властивості та відносини, то цей вид тексту називається описом. Якщо в тексті перераховуються події, які мають тимчасову структуру (минуле, сьогодні і майбутнє), сюжет, то цей вид тексту називається розповіддю або нарративом. Нарратив має чотиричленну матрицю: дескрипція якогось аспекту реальності, його пояснення, аргументованість або обґрунтованість запропонованого виведення, інтерпретація фрагменту реальності. Іноді на перший план висувається пояснення, іноді дескрипція, іноді завдання аргументації і обґрунтування, якими автор оповідання прагне роз'яснити, яким чином він дізнався про те, що він стверджує в нарративі, а іноді висувається і завдання інтерпретації, з допомогою якої він формує судження про значення описуваної в нарративі події. Нині існує безліч конфліктуючих між собою нарративів, в яких різні дійові особи по-різному розставляли акценти в описі історичних конфліктів. політичних нарративів. Вони демонструють, що такий нарратив завжди є результат певного дискурсу, в якому важливо не те, що розказано, але і те, як розказано. Постмодернізм критикує метанарративи, глобальні світогляди, що претендують на істинність, так як сам відмовляється від пошуків абсолютної істини. Дослідник Ю.М. Почта² наголошує на тому, що прибічники постмодерністських поглядів позитивно відносяться до невеликих нарративів, які базуються на локальних традиціях, які не претендує на універсальну теорію і пропонують лише одну з безлічі інтерпретацій. Ці нарративи розповідають колективну історію людей, які найчастіше були не суб'єктами, а об'єктами історії. Виходячи з факту зникнення модерністських уявлень про простір і час, постмодернізм кидає виклик глобальним світогляду – релігійним, політичним, соціальним. Він зрівнює марксизм, християнство, фашизм, капіталізм, іслам, фемінізм, раціоналізм і засуджує їх як логоцентричні, тоталізують метанарративи. Очевидно, і локальні нарративи, особливо релігійні, можуть мати тенденцію перетворення в метанарративи і стати фундаменталістськими і претендуючими на справедливість, позачасову істину і гегемонію.

Тому толерантність є найважливішим принципом взаємовідносин між сучасними локальними нарративами. У цьому сенсі нарратива як інструмент формування релігійної, етнічної, національної, політичної ідентичності, провідник вірувань, думок, прийняття рішень і процесу формування рішень найчастіше потрапляє в пастку слів. Дослідники Марина Кукарцева та Зара Валієва³ вважають, що уникнути таких помилок можна тільки методом дбайливого і сумлінного звернення до історичної пам'яті свого народу, здатністю до переоцінки своєї історичної культури, формуванням тенденції до об'єктивності у взаєминах з культурами «інших». Завдяки цьому зростає можливість для визнання рівноправності, адже визнання негативності в «нас» є визнання позитивності в «інших». Це відкриває шлях до внутрішньої консолідації нації, до здатності держави проводити політичний, заснований на справжніх національних інтересах. Нині нарратив втрачає роль істини в останній інстанції і сам виявився об'єктом критичної рефлексії з боку фахівців.

У своїй традиційній формі історія є перетворення пам'ятника в документ. Сучасна ж історія – це механізм, перетворюючий документ в пам'ятник. Проте, необхідно зауважити, що у той же самий час історичний нарратив зберігає силу концептуалізованої ще Аристотелем різниці між історією і літературою. Аристотель стверджував, що історик і поет відрізняються тим, що перший говорить про те, що дійсно трапилося, а другий – про те, що могло б статися. Таким чином, ніщо не заважає історичному нарративу позиціонуватися системою фактів, будучи по суті системою значень і функціонувати в повсякденній свідомості як міф⁴. Початкова трансформація поняття «політика» із аристотеліанської «чудової науки»⁵ про суспільне благо в мистецтво реалізації суб'єктивних інтересів починається тільки в першій половині Чинквеченто. Ще Мак'явеллі не переглядає радикально вказану Аристотелем мету існування держави⁶. Швидше, в концептуалізації таких соціальних феноменів як держава та влада, він відштовхується від іншої основи. Аристотель доводить, що: 1) форма правління повинна бути відповідною характеру народу; 2) еліта не зможе владарювати в контексті такої форми правління, в збереженні якої не зацікавлена частина народу, найсильніша за свою численність або по якимось особливим своїм якостям; 3) справедливість вимагає, щоб ті члени держави, які най-

більш корисні для загального блага (еліта), мали більше прав, ніж інші; 4) правильне розуміння закономірності таких відносин – найважливіше завдання державної людини; 5) загальна лінія суджень еліти полягає у вирішенні теоретичних завдань не однозначно, а з врахуванням складності дійсності, зокрема політичної реальності; 6) пояснення політичного вимагає універсальних понять, що виходять за межі звичайного, однак без виділення в особливу групу (середньовічна схоластика вже означила ці поняття трансценденталіями і помістила над аристотелівськими категоріями *ens, unum, verum, bonum*). За кожним вжитим в праці «Політика»⁷ політичним терміном стоїть конкретний зміст. Одночасно філософ прагне зробити свою схему пластичною, здатною охопити всю багатоваріантність дійсності. Характеризуючи держави того часу, він констатує, що: 1) існують різні різновидності в середині окремих видів державного устрою (VI 4, 1289 b); 2) політичний устрій деяких держав об'єднує в собі признаки різних державних устроїв (VI 1, 1317 a); 3) існують проміжні форми між царською та тиранічною владою (V 9, 1314 a) – аристократія з нахилом до олігархії, близька до демократії (1317 a).

Велику увагу Аристотель приділяє питанню про державний переворот та його запобігання в державах з різним устроєм. По суті, вся теорія Аристотеля, базується на спостереженні й звернена до реалій життя навіть в найбільш теоретичних ідеях. Мак'явеллі цікавить не нормальний хід подій в державі, а загрози існуванню соціального організму. Частиною його методологічного інструментарію складає концептуалізація політичного з позицій государя, завданням якого полягає не в побудові чи добудові розпочатого іншими, а в змаганні з примхами Фортуни засобами власного *virtù* для спасіння самого себе як суб'єкта влади та порядку в державі. Мак'явеллі як і Полібій бачив в римському політичному режимі ідеальну модель для держав, що претендують на постійне розширення своїх кордонів, а в режимі спартанському – зразок для тих республік, які хочуть зберегти здоровий спосіб державного життя на довгі часи, не претендуючи на збільшення територій.

Політичні нарративи Мак'явеллі шукає в *in extreme*, які вимагають маніпуляційної поетики. Зразками такої політичної дії Мак'явеллі знаходить в історії релігії від Нуми Помпілія та психо-

логічних нарративах, які мотивують поведінку римських понтифіків. При чому процес творення нарративів в формі релігійних міфів для виправдання непопулярних серед мас дій Нуми Помпілія демонструється як приклад успішної стратегії в інтересах держави. Заходи Католицької церкви по інтерпретації християнства як *ozio* (ескейпізм, праздність) замість *virtù* (доблесть) демонструються як приклад тактичних дій, що слугують інтересам еліти, а не держави, що і спричинило її деградацію. Тобто, Мак'явеллі, в цілому цінуючи операційну методологію, цікавився все ж не стільки історією як об'єктом дослідження, скільки місцем людини в ній та можливості її психіки. Про це свідчить використання і значення в працях Мак'явеллі поняття *virtù*, в тому числі для характеристики поведінки Нуми Помпілія. Тут необхідно зазначити, що нарратив релігійних технологій в політичній маніпуляції Нуми Помпілія послугував основою для аналізу психологічних стратегій прийняття рішень в доленосних політичних процесах багатьом дослідникам: Тіту Лівію, Валерія Максиму, Сексту Аврелію, Плутарху, Плінію Старшому, Аврелію Августину. Так, Плутарх в своєму нарративі зображує Нума Помпілія і героєм подібним до грека Лікурга і політиком здатним вдатися до брехні в критичній ситуації. А. Августин в праці «Про град божий»⁸ виправдує рішення сенаторів спалити книги Помпілія, оскільки джерелом для неї слугували чари вищі за знання смертних. А саме дар таємничої подружки Помпілія – Егерії – німфи лісового потоку.

Протягом Чинквеченто у автора «Государя»⁹ з'явиться безліч опонентів. Здебільшого це будуть ідеологи Контрреформації: вони стануть дорікати Мак'явеллі не тільки за аморальність, але через його неспроможність як практика. Але при цьому центром критики стає *ragion di stato* – «міркування державної користі». Як зазначають дослідники Ю. В. Іванова та П. В. Соколов¹⁰, левову частку історичної та політичної літератури Чинквеченто створили автори, які позиціонували себе як опонентів нарративам Мак'явеллі. Як правило, їхні праці сповнені пафосом поміркованості та консерватизму, сплаву реанімованої гуманістичної риторики з більш-менш погано прихованим імманентизмом в аналізі подій політичної історії. Тобто екстремізм і амбівалентність, властиві думці Мак'явеллі, його опоненти трансформують в послідовний консерватизм. Одним з таких

опонентів Мак'явеллі був Гійом де ла Перр'єра (Guillaume de La Perrière). В своєму трактаті «Політичне дзеркало»¹¹ Перр'єра звертається до нарративу з праць Мак'явеллі. А саме Нума Помпілія, другого з семи царів Риму, який написав ряд релігійних книг і заповідав закопати їх після його смерті. Ці книги були віднайдені століття пізніше і спалені по велінню сенаторів, оскільки зміст книг розкривав причини релігії. Г. Перр'єра засуджує поведінку Помпілія, оскільки витоки його нарративи трансцендальні, тобто побудовані на магічному ритуалі. Тут, як зазначав Е. Мімесис Аербах¹², важливу роль зіграв заново відкриті барочними авторами нарративів пізньоримської політичної історіографії. Теоретиків зацікавив ірраціональний, «магічний» аспект зображення Тацитом моделі політичного управління. Тому техніка політичної маніпуляції адептів *ratio status* зображається аналогічно нарративу взаємодії влади та народу по Амміану Марцелліану та Тациту, тобто у вимірах магічного, насильницького зв'язку між сторонами. Під впливом цих барочних теоретиків виникають парадоксальні наслідки: 1) радикалізація політичної семантики дискурсу; 2) поєднання принципово асиметричних риторики й практики нарративу; 3) апорія ідеї про суверенітет. Як зазначав дослідник М. Віролі (Virolì M.), нову понятійність генерують як прихильники екстремістської політики в особі Мак'явеллі (*virtù*), так й гуманістичні критики метафізики (*res*) Лоренцо Валла¹³. Для Мак'явеллі нарратив Нума – втілення *virtù*, що підтверджується рішенням сенаторів. Нума не тільки створив релігію й механізми управління державою на основі магічних ритуалів, утаємничивши від громадян суть цієї маніпуляції, демонструючи прецедент союзу влади, релігії, громадян, але й через п'ятисот років, коли книги його були віднайдені, змушує потомків об'єднатися знову з метою збереження держави. Нарратив Нуми приводить сенаторів до розуміння наступного: 1) виправданням великої політики полягає в трансценденталізації поведінки еліти; 2) для римлян існує взаємонковертваність релігії та влади; 3) книги можливо знищити без ознайомлення громадян із їх змістом; 4) це можна зробити із дозволу громадян; 5) тим самим можливо продемонструвати взаємну довіру правителів та керованих; 6) населення відмовляється від знання, яке влада позиціонує як небезпечне. Таким чином такий нарратив демонструє готовність двох сторін – народу Риму й влади втратити те, що на політичній мові Нового часу буде названо *ratio status*.

Як бачимо, софістична політика еволюціонує в описанні політичного впливу по аналогії з магічним ритуалом. Жан Боден¹⁴ та Габріель Ноде представляють магію древніх та політичну теорію Мак'явеллі як елементи однієї традиції. Ж. Боден в праці «Метод найлегшого пізнання історії», а пізніше Г.Ноде в «Державному перевороті»¹⁵ в своїх пошуках істини відштовхувалися від критики концептів Мак'явеллі. Вони розглядали Мак'явеллі як «профанатора таємної політичної філософії». Проте саме профани заново відкрили у Тацита категорії *arsana* та *simulacra imperii*, у Аристотеля – категорії політичного софізму й державного перевороту. А там, де понятійні конструкції античних авторів лишилися недобудованими, створили неологізми – *prudentia mixta* Юста Ліпсея, *ratio status* Джованні Ботеро¹⁶. Прийнято вважати, що термін «*regione di Stato*» вперше вжив опонент Мак'явеллі – Джованні Ботеро трактаті 1589 р. «Про державний інтерес» (*Della ragione di Stato*). Однак сам Ботеро в посвяченні своєї праці архієпископу Зальцбурзькому повідомляє, що протягом останніх років, буваючи при дворах різних королів і князів по цей бік і по цей бік гір, він багато разів був присутній при дискусіях про державний інтерес¹⁷. Однак у Д. Ботеро політична маніпуляція дедуційована Мак'явеллі із нарративу Нуми отримує нові виміри рефлексії: 1) форму риторики контролю; 2) концептуалізацію *ragione di Stato* як «користі підданих». У протизагу нарративу у формі «страху» Тацита та Мак'явеллі. Д. Ботеро пропонує привнести в процес повсякденного владного управління нарратив обов'язку у: 1) вирішенні проблем громадян; 2) трансформуванні ортодоксального контролю в продуману роботу по укріпленню влади тут і тепер. Тобто силу «дисциплінарної» влади у Д. Ботеро поєднує з фаворатизацією маніпулятивних заходів та теологізацією турботи про населення та їх душі. В контексті такого «природного» контролю за населенням християнська влада, а точніше влада римського понтифіка та відданих йому государів отримують «користь» і не мають необхідності в *ragione di Stato* та *arsana imperii*. У владному нарративі Томаззо Боціо¹⁸ довіра підданих, *ragione di Stato* та *arsana imperii* як морально амбівалентні поняття взагалі виводяться із теоретичної конструкції. Тобто, Д. Ботеро, Т. Боціо як апологети папської влади, позиціонують релігію як техніку управління. В термінах Карла Шмітта¹⁹ такий процес означено

як репрезентація тотальності, що перекриває будь-яку доктрину та святість, політичне як поділ на своїх та чужих. Лудовіко Дзукалло (1568-1630) теж визнавав, що поняття *ragione di Stato* виникло давно, і стверджує, що воно існувало у фразах типу «*vis dominationis* (сила панування)», «*arsane imperii* (таємниця влади), тим самим означаючи семантичну пустоту терміну «*regione di Stato*». В трактаті «Про державний інтерес» Л. Дзукалло²⁰, аналізуючи цей древній дискурс, стверджує, що політичне обіймає «все тіло» республіки, в той час, як «державний інтерес» визначає політичне мислення лише в не багатьох випадках. Для розуміння природи *regione di Stato*, як пропонує Л. Дзукалло, необхідно визнати те, що держава передує перед законом та легітимністю. Позитивне мислення про «державний інтерес» означає те, що держава стоїть вище всякого закону та будь-якої легітимності. Тобто, це поняття необхідно пов'язувати із засобами, необхідними для досягнення головної мети – для надання державі такого устрою й такої форми, в яких потребує той, хто є суб'єктом державного інтересу, тобто правителя. Таким чином, державний інтерес вимагає: 1) існування конкретної людини, для якої певна форма й устрій є метою діяльності; 2) програми державного будівництва, що реалізується конкретною людиною чи групою людей. Дзукалло пропонує аналогію між діями правителя, що переслідує державний інтерес, і практикою лікаря, який як би вводить (*introduce*) здоров'я в хворе тіло, потім створює умови, щоб воно перемогло хворобу, і після того підтримує здоров'я в організмі пацієнта. Завдання політика теж полягає в тому, щоб ввести нову форму в державу і потім підтримувати вплив напрацьованого його зусиллями щеплення²¹.

Як бачимо, протягом XVII століття існувала ще політична версія «новодревньої філософії» і політичний аристотелізм використовувався в інших політичних теоріях. Саме тому у 1605 році Хеннінг Арнізей називав аристотелізм «автентичним методом», *genuina methodus*, політичного. Проте, як стверджує дослідник Б. Ліндберг (*Lindberg B.*), вже до 1700 р. політичний метод Стагирита був витіснений природним правом в стилі Пуфендорфа²². Зразком епістемологічної методи для Пуфендорфа вже став Ерхард Вайгель, автор твору під назвою «Аристотелева аналітика, відновлена з Евкліда». Ерхард Вайгель проголошував необхідність синтезу аподейксиса Аристотеля, аксіо-

матичної акрїбїї, властивїї геометричному мїркуванню, і Декартової моделї наукової достовїрностї. Роль Пуфендорфа в дискусїях про соціальностї обумовлена не тїльки тим, що вїн винайшов сам термїн, але і тим, що: 1) вїн створив свою теорїю соціальностї на перетинї кїлькох дисциплїнарних дискурсїв; 2) використав методи синкретичної «праїсторїї» (вїдомої в раннїй Новий час пїд багатьма їменами: *philosophia mosaica*, *Urgeschichte*); 3) сконструюював власну версїю природного права, поєднавши науковий метод Т. Гоббса і юридичне вчення Г. Гроцїя (цю спробу називають реконструкцїєю Гроцїєвого юридичного вчення засобами наукового методу Т. Гоббса); 4) створив основи моральної науки, епїстемологїчному статусу якої вїн присвятив спеціальну главу трактату «Про природне право і право народїв» (*De jure naturae et gentium*). Апорїя природного стану самого по собї (*status naturalis in se*), тобто як «абсолютно їншої соціальностї», в Новї часи в соціальних науках і природньо-правових теорїях вирїшувалася по-рїзному: у Гоббса *state of nature* так і залишається в промїжнїй зонї мїж уявним експериментом, бїблїйнїї екзегези та їсторичної реконструкцїї; Д. Вїко експлїцитно представляє своє мїркування про першооснову як «їсторїю», а Ісаак Ла Пейрер – як екзегетичну гїпотезу. Дослїдник І. Зарк (*Yves Charles Zark*)²³ характеризує Гоббсову модель науки як «метафїзику подїлу», засновану на допредикативному подїлї уявлення (*representatio*) і речї (*res*), зазначає, що Гоббсове уявлення про об'єкти репрезентацїї – *phantasmata* – як єдиному предметї науки вїдсилає до парадигмального для XVII ст. спору про їснування паралелїзму їдей і речей та об'єктивної їстинностї наших уявлень. Тодї Декарт говорив про правдивїсть Бога, Спїноза – про кореляцїю атрибутїв субстанцїї, Лейбнїц посилався на встановлену гармонїю²⁴. У Декарта засади гносеологїї складає самодостовїрностї свїдомостї, *cogito* (*Cogito, ergo sum*) і теорїя вроджених їдей. Для Декарта основою для аналізу суспїльства слугує солїпсистеськїй розум, який з успїхом «приручає контингентностї» (*taming contingency*)²⁵. В картезїанськїї фїзицї, на противагу ньютонївськїї, все протяжне концептуалїзується тїлесним. Тим самим заперечується порожнїй простїр, і рух описується у поняттї «вихор», що пїзніше в картезїанствї буде названо теорїєю близької дїї. Декартовї *res cogitans* і *res extensa* у Спїнози стали двома з незлїченних «атрибутїв» субстанцїї, а думки і

речі, так само як все емпіричне, стали проявами, станами («модусу») субстанції, іншими словами, тим, що сприймається тільки через субстанцію.

У Середні віки виник нарратив Єрусалиму пов'язаний з рицарським ідеалом. Саме так формулювалась головна політична ідея еліти того часу. Виник дивний контраст між реальними політичними інтересами – й абстрактною ідеєю. Перед християнським світом XIV-XV ст. виникла нещадна необхідність в формі Східного питання: боротьба з турками, які вже захопили Андріанополь (1378 р.) й знищили Сербське королівство (1389 р.). На Балканах виникла небезпека. Проте невідкладна політика європейських дворів все ще визначалася ідеєю хрестових походів. Турецьке питання позиціонувалося лише як частина великого священного завдання, яке не змогли вирішити предки – визволення Єрусалиму.

Далі пошук основ розуміння політичного пішов в парадигмах апофатичної антириторики Мак'явеллі й політичної науки того *geometrico* таких авторів, як Т. Гоббс та Д. Віко. Д. Віко теоретизує вже на новій автономній епістемологічній основі, виконуючи соціальне замовлення на теорію дієвого та ефективного управління. У цього вченого були всі підстави заявити про інаугурацію « нової науки » – *Nova Scientia tentatur*²⁶. Д. Віко відкинувши антропологічні підстави *mathesis politica*, що лежали в основі структури дії та уяви про статус історії синкретичної символіки філософії Гоббса викликає до життя нову методологію пізнання політичного. Віко вбачає перспективу в побудові світу політичного по аналогії з картезіанським процесом творіння розумом геометра світу ліній та інших математичних сутностей, тобто перенесенні картезіанського розуму на законодавство в сфері політичного. Декарт являє собою тип вченого, зусиллями яких і була створені засади науки нового часу і закладені перспективи створення нового типу суспільства і нового типу людини, що незабаром і виявилось в сфері соціально-економічної, з одного боку, і в ідеології, з іншого. Ці принципи нової культури з граничною чіткістю висловив сам Декарт, що ніколи не приймати за істинне нічого, що не пізнано би таким з очевидністю, включати в свої судження тільки те, що представляється розумові настільки ясно і так чітко, що не дає ніякого приводу піддавати їх сумніву²⁷. Проте, Віко розумів, що результатом відмови Декарта від враху-

вання специфіки історичного виміру стану людини та децизюнізму втрачається можливість комунікації між сувереном та керованим. Віко шукає вихід з апорії у вирішенні «проблеми Гоббса», обгрунтовуючи можливості суспільства через історію його виникнення. На місце договору раціональних індивідів у Віко встає навротив «хитрість Абсолютного розуму», на місце статичної антропології Гоббса – історично рухлива антропологія. Як зазначають дослідники Ю. Іванова та П. Соколов²⁸, тим самим війна, яку Гоббс, як відомо, визначає як стан, а не як подію – *warre* на протывагу *war*, *bellum omnium contra omnes* – у Віко постає лише рідкісним і незначним епізодом життя найдавніших людей. У цьому світлі стає зрозумілий сенс ХІ аксіоми «Нової науки»²⁹, де стверджується, що соціальна життя виникає не внаслідок страху індивіда перед іншими, а внаслідок страху перед самим собою. Виникнення держави у Віко зовсім не має того доленосного значення, яке надає цій події Гоббс. Держава, по Віко, виникає для захисту природного ієрархії – неприйнятне положення для Гоббса, який на початку 13-го розділу недвозначно заявив про природну рівність людей³⁰. Народження держави виявляється епіфеноменом соціальних відносин на певному етапі людської історії. Введення історичного виміру дозволяє обгрунтувати спонтанність породження соціальних інститутів (права, мови, держави) «театром» і нарративом історично реальних людських дій. Ось чому Віко називає «випадок і вибір» (*occasio et electio*) «владиками людських речей» (*dominae rerum humanarum*). Розуміння дії у Віко ріднить його з деякими сучасними соціологічними теоріями, які абсолютизують категорію *serendipity* – незалежного щасливого результату дії.

І. Зарк³¹ не зводить політичне вчення Гоббса до його матеріалістичної фізики, беручи до уваги те значення, яке для його філософії має рефлексія про мову. Так, Гоббсова перша філософія – онтологія – має справу не з речами, а з «поняттями, або найбільш загальними іменами всіх суцких» (*notiones, sive nomina illa communissima omnium Entium*). Відповідно, завдання науки, як її ставить Гоббс у всіх своїх творах, в тому числі в Левіафані, – недвозначно визначати значення базових понять, а потім зв'язувати між собою ці поняття в висловлювання в бездоганній логічній формі. Пуфендорф виступає не тільки як продовжувач, але і як опонент Гоббса та Гро-

ція. Головною мішенню критики з боку німецького юриста стає гроціява категорія *appetitus socialis*, інстинкту позитивної соціальності. *Appetitus socialis* у Гроція виникає вперше в контексті дискусії про можливість і природу міжнародного права у вирішенні конкретних господарських спорів. Для Гроція основним джерелом права і разом з тим підставою соціальності виявляється володіння (*dominium*); ця концепція знайшла своє вираження і в створеній нідерландським юристом конструкції природного стану. Право має соціальну природу – в цьому фундаментальна відмінність Гроція від Гоббса, що підняв між правом і обов'язком непереборну дистанцію. Саме перегляд вчення Гоббса про *obligatio* і визнання соціальної природи права дозволило Гроцію створити теорію міжнародного права, можливість якого Гоббс, як відомо, заперечував. Свою природно-правову конструкцію Пуфендорф вбудовує між двома основами: «стоїчною» і «епікурейською». Стоїчна теорія дружби у нього поєднується з вченням Аристотеля про природну соціальність, розглянутою на нових підставах Г. Гроцієм і Річардом Камберлендом, і з гетеродоксальною політичною наукою Т. Гоббса.

Point fixe політико-епістемологічної рефлексії Пуфендорф³² включає внутрішньо властиву науці Гоббса напругу між претензією на граничну достовірність – претензією, засновану на принципі *verum-factum* і проекції в політичну площину ідеї Декарта *mathesis*, – і слабкістю того антропологічного фундаменту, на якому він споруджує будову свого «Левіафана». Пуфендорф висуває постулат, відповідно до якого природний стан не слід уявляти собі як війну всіх проти всіх – адже раціональні судження, до яких людство, на думку німецького юриста, було здатне на всіх етапах своєї історії, неминуче зробили б зрозумілими для «природної людини» блага і переваги спільного існування. Так Пуфендорф приймає Гоббсову ідею прагнення до самозбереження як базу людського інстинкту, але з'єднує її з концептом Гроція «соціального афекту».

Як бачимо, в процесі рецепції громадянська наука Гоббса стала розпадатися на частини, утворюючи химерні синтези з різними нарративами політичного. Одним з трансформаційних варіантів зближення її з картезіанської фізикою і антропологією було зроблено нідерландськими інтелектуалами-республіканцями: Герардом ван Вассенааром – друга Гроція – в трактаті «Приховане мистецтво

управління і панування»³³; Йоханом Де ла Кур в трактаті «Політичні міркування в шести книгах» (1662)³⁴. Перше видання твору Г. Вассенааром побачило світ в 1657 році, друге, під назвою «Ретельне дослідження держави» (*Naeuwkeurige consideratie van staat*), – в 1662 році. Перша частина відкривається парафразою визначення *gagion di Stato* з однойменного трактату Джованні Ботеро. Однак в формулюванні Вассенаара зміщені акценти: від триалітетної формули Ботеро (*notizia di mezzi atti a fondare, conservare ed ampliare un dominio*) залишений лише середній член: «зміцнювати існуючі уряду, і так само захищати і зберігати керовані ними [держави]». Таке зміщення вмотивоване специфікою тексту самого Ботеро, який в своїй тріаді виділяє саме збереження держави як найбільш значуще для поняття державного інтересу. Далі Г. ван Вассенаар розвиває вчення про неподільність суверенітету, що з усієї філософії Гоббса нідерландські республіканці цінували найбільше. Ще більш парадоксального сплаву досяг Йохан Де ла Кур, коли у вищезгаданому трактаті об'єднав концепцію Гоббса про суспільний договір, картезіанську антропологію та аристотелівське вчення про душу. Брати Йохан і Пітер Де Ла Кур тим самим концептуалізували нідерландський економічний варіант соціальності. У методі політичної науки в версії «комерційного республіканізму» Де ла Кури чітко визначають координати життєвого світу Лейденського патриціату категорією «досвід» (*Ervarentheid*). Орієнтована на досвід модель політичного в Нідерландах була не тільки епістемологічним ресурсом – вона надавала інструментарій для порівняльного вивчення окремих держав. Політичне розуміється тут зовсім інакше: не як конструювання *more geometrico*, а як поетика маніпуляції, заснована на доскональному знанні людської природи. Подібна інверсія Гоббса *scientia civilis* передбачає зовсім інше розуміння політичного розуму і психології поведінки еліти: замість соліпсістського *Public Reason* виступає тоталітаристсько-маніпулятивний *reason of state*. Для порівняльного аналізу трансформації ідей Гоббса³⁵ необхідно звернутися до їх *point fixe* причин перманентної війни. Для Гоббса це ситуація, коли кожен керується своїм власним розумом. Особливий інтерес це судження набуває в контексті проектів більш пізнього періоду (1660-1680-х рр.), коли цілий ряд авторів (Ламберт ван Вельтхейзен, Лодевейк Мейер, Джон Локк) в правилах користування розумом шу-

кали шлях до миру та соціальної стабільності. В якості аргументів прихильників цієї психологеми були висунуті ідеї про те, що: 1) розум є спільною та однаковою рисою, яка притаманна всім представникам людського роду, 2) такі психологічні характеристики людини сприяють постановці та досягненню спільної мети. Однак для Гоббса неконтрольований розум означав хаос, а не спільне благо і тому він вважав, що безліч приватних розумів має поступитися місцем єдиному публічному розуму: «Private Reason must submit to the Publique, that is to say, to God's Lieutenant»³⁶.

У числі південноєвропейських апологетів публічного розуму виступають прихильники комерційного республіканізму. Серед них особливо виділяється Челестино Галіані – засновник римської Академії Соборів (*Academia dei Concili*). У збереженому лише в двох рукописах творі Галіані «Дослідження перших почав моральної науки» предметом аналізу стає точка перетину теорій соціальності і політичної епістемології: як люди могли отримати ідеї добра і зла. Подібно Гоббсу і Пуфендорфу, Галіані ставить собі за мету вивести принцип соціальності з людської природи самої по собі. Теорія, згідно з якою навички або моделі соціальної поведінки втілені в людській природі, перетворювала інтроспекцію в привілейований метод дослідження соціального світу. Томас Гоббс і Д. Віко вбачали в інтроспекції значний евристичний потенціал: Гоббс, як відомо, в «Левіафані» представив оригінальну інтерпретацію принципу *gnothi seauton* (*Read thy self*)³⁷, а Віко вважав можливим знайти підстави світу націй «в модифікаціях нашого власного розуму». Оскільки історія роду людського укладена в людське тіло, то аналітика здібностей може відкрити і принципи соціальності. Тим самим теорії соціальності виявляються пов'язані з прогресом *cognizione* і історією ідей. Зведення мотивації людських дій до економічного інтересу не могло не викликати протидії. Політичне вчення Паоло Маттіа Дорія (1667-1746)³⁸ можна розглядати як один з найбільш помітних епізодів того процесу, який виглядав як повернення від картезіанства до платонізму. Головну загрозу «добродесного в політиці» для Дорія представляла, поряд з «гіпотетичною метафізикою» картезіанців, «комерційна політика», імпортована з Англії та Нідерландів зусиллями неаполітанських епікурейців. Дорія критикує неаполітанських адептів комерційного республіканізму побічно,

оскільки офіційною мішенню його критики була проголошена філософія Джона Локка. На думку Дорія, поряд з прагненням до самозбереження (*conservatio sui*), до числа базових «природних схильностей» людини слід віднести ще «бажання пізнати самого себе, тобто прагнення (*appetito*) душі до пізнання істини», або, інакше, «певні душевні устремління, які, силою власної її природи, ведуть її до пізнання всілякої істини»³⁹. Дослідник А. Монтано (*Montano A. P.*) вважає, що ця тріада природних схильностей встає на місце «двох достовірних постулатів людської природи у Гоббса: відповідно до першого з них, природне прагнення спонукає людей прагнути до загальнозначущих благ; згідно з другим, люди від природи бояться смерті»⁴⁰. Характерно, що навіть прагнення до самозбереження інтерпретується у Дорія не в дусі егоїстичного імпульсу до порятунку себе за рахунок інших: не випадково поряд з униканням смерті найважливішою маніфестацією цього імпульсу Дорія називає турботу про потомство⁴¹. В цьому аспекті позиція Дорія принципово відрізняється не тільки від точки зору Гоббса, а й від ідей Віко. Дорія сповідує «платонівська» вчення про «насіння істини» (*semi del vero*), укладених в тілесне всіх без винятку людей. Альтернативна модель громадянської науки пропонується в «Новій науці», яку Фрідріх Мейнеке⁴² визначив як «органон історичного мислення» – саме такий її статус дозволяє повернути в міркування про суспільство і природну соціальність, і комунікацію, і історію.

Підсумовуючи викладене, можливо стверджувати, що два способи «приручення контингентності» до сих пір, так чи інакше, присутні в науках про суспільство – зокрема, в неявному вигляді опозиція Гоббс-Віко лежить в основі конкуруючих напрямків соціо-психологічного дискурсу.

1. Фуко М. Археологія знання. Київ: Ника-Центр, 1996. С. 11.
2. Почта Ю.М. Ислам и политика: учеб. пособие. Москва: РУДН, 2008. 135 с.
3. Кукарцева М., Валиева З. Политический нарратив – инструмент «формирования себя» в мировой политике // Обозреватель-OBSERVER. 2013. № 4. С. 100-109.
4. Аристотель. Поэтика. Сочинения в четырех томах. Том 4. Москва Мысль, 1983. С.545-680.
5. Аристотель. Политика. Сочинения в четырех томах. Том 4. Москва: Мысль, 1983. – С.375-644.
6. Макиавелли (Макьявелли) Н. Государь; Размышления над первой декадой Тита Ливия. Минск: Харвест, 2004. 703 с.
7. Там же.
8. Августин Блаженный. О Граде Божиим. Минск.: Харвест, М.: АСТ, 2000. 1296 с.
9. Макиавелли (Макьявелли) Н. Цит. работа.
10. Иванова Ю. В.,

Соколов П.В. Политическое картезианство XVII в. и его оппоненты, или можно ли создать государство из point fixe // Социологическое обозрение. 2012. Т. 11. №2. С.5-24. **11.** Pirriere G. de la. Le mirror politique, contenant diverse manieres de gouverner et polices des Republicues. Paris: Pur V. Norment, & I. Bruneau, 1567. 963 p. **12.** Ауэрбах Э. Мимесис. Изображение действительности в западноевропейской литературе. Москва: Прогресс, 1976. 556 с. **13.** Viroli M. Dalla politica alla ragion di stato. La scienza del governo tra XIII e XVII secolo. Roma: Donzelli editore, 1994. 222 p. **14.** Боден Ж. Метод легкого познания истории. (Methodus ad facilem historiaram cognitionem) / пер., статья, примечания М.С. Бобковой ; ответ. ред.: В.И. Уколова, Н.А. Хачатурян. Москва: Издательство «Наука», 2000. – 416 с. – Серия «Памятники исторической мысли»). **15.** Ноде Габриэль. О государственных переворотах / Габриэль Ноде // Иванова Ю. В. Кроме Макиавелли: Проблема метода в политических науках раннего Нового времени: научная монография / Ю. В. Иванова и П. В. Соколов (при участии В. Л. Иванова). Москва: Квадрига, 2011. С.233-248. **16.** Firpo L. Botero Giovanni // Dizionario biografico degli Italiani. 1971. Т. XIII. – Электронное джерело. URL: [http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-botero_\(Dizionario-Biografico\)](http://www.treccani.it/enciclopedia/giovanni-botero_(Dizionario-Biografico)). **17.** Там само. **18.** Иванова Ю.В., Соколов П.В. Цит. работа. **19.** Schmitt Carl. Der Begriff des Politischen. Text von 1932 mit einem Vorwort und drei Corollarien. Berlin: Duncker & Humblot, 1963. 124 S. **20.** Дзукколо Людовико. О государственном интересе // Иванова Ю. В. Кроме Макиавелли: Проблема метода в политических науках раннего Нового времени. Научная монография / Ю. В. Иванова и П. В. Соколов (при участии В. Л. Иванова). Москва: Квадрига, 2011. С.196-212. **21.** Там же. **22.** Lindberg B. Political Aristotelianism in the Seventeenth Century // Renaissance Readings of the Corpus Aristotelicum: Proceedings from the Conference Held in Copenhagen 23-25 April 1998 / M. Pade (ed.). Copenhagen: Museum Tusculanum Press, 2001. Paris. 241-254. **23.** Zarka Y. Ch. Thomas Hobbes: Philosophie première, théorie de la science et politique, sous la direction d'Y.C. Zarka (en collaboration avec J. Bernhardt). Paris: PUF, 1990. 420 p. **24.** Mimiani M. Introduzione. La scienza essata delle proficie // Newton I. Trattato sull'Apocolisse. – Torino: Bollati Boringheri, 1994. VII-XLIV p. **25.** Descarte René. OEuvres complètes, VIII: Correspondance. 1, 2 Broché. Gallimard, 2013. 2280 p. **26.** Vico G. Цит. праця. **27.** Descarte René. Цит. праця. **28.** Иванова Ю.В., Соколов П.В. Цит. работа. **29.** Vico G. Цит. праця. **30.** Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского / пер. с англ. А.Н. Гутермана. Сочинения: в 2 тт. Т 2. Москва: Мысль, 1991. С. 3-545. **31.** Zarka Y. Цит. праця. **32.** Пуфендорф Самуель. Про обов'язки людини і громадянина // Антологія лібералізму: політико-правничі вчення та верховенство права / упор.: С. Головатий, М. Козюбра, О. Сироїд; Відп.ред. С. Головатий; наук. ред. С. Головатий, О. Сироїд, О. Волкова, А. Черевко. Київ: «Книги для бізнесу», 2008. С. 353–359. **33.** Wassenaer G. van. Bedekte konsten in regeringen en heerschappien die bykans gebryuckt worden, en waer door Koningen en Princen, Edelen en Steden, die het hooghste gebiedt hebben, haer Staedt en Heerschappie vast stellen. Utrecht: By Gysbert van Zyll, en Dirck van

Ackersdick, 1657. 288 p. **34.** *Кур Йохан, Пупер Де.* Политические рассуждения в шести книгах . Москва: Квадрига, 2011. С.269-274. **35.** *Cantor Norman F., Klein Peter L.* Seventeenth-Century Rationalism: Bacon and Descartes. Massachusetts: Blaisdell, 1969. vi, 218 p.; Gilbert F. On Machiavelli's Idea of Virtù // Renaissance News. Vol. IV. № 4. P. 53 – 55; Montano A. Il 'fare' nel pensiero di Hobbes e Vico // Filosofia e Politica. Studi in onore di Girolamo Cotroneo / G.F. Luvarà (a cura di). Soveria Mannelli: Rubettino Editore, 2005. P. 315–316. **36.** *Гоббс Т.* Цит. работа. **37.** Там же. **38.** *Doria Paolo Mattia.* La vita civile, distinta in 3 p, aggiuntovi un trattato della Educazione del principe. Augusta: Höpper, 1710. 434 c.; Dori Paolo Mattia. Il Capitano filosofo, opera divisa in 2 parti. Napoli:Angelo Vocola, 1739. 259 p. **39.** *Dori Paolo Mattia.* Il Capitano filosofo, opera divisa in 2 parti. Napoli:Angelo Vocola, 1739. 259 p. **40.** *Montano A.* Цит. праця. **41.** *Doria Paolo Mattia.* La vita civile, distinta in 3 p, aggiuntovi un trattato della Educazione del principe. Augusta: Höpper, 1710. 434 c.; Dori Paolo Mattia. Il Capitano filosofo, opera divisa in 2 parti. Napoli:Angelo Vocola, 1739. 259 p. **42.** *Мейнеке Фридрих.* Возникновение историзма; [пер. с нем. В. А. Брун-Цеховой]. Москва: РОС-СПЭН, 2004. 478 с.

***Kostyrya Inna.* "Arcana empire" in the system of political narrative early modern times**

In the article "Arcana Empire" in the system of political narrative early modern times" is done the analyze of the process of creating political narrative, particularly arcane imperii (secret governing). Analysis of narrative issues conducted in the context of intertextuality and subjectivity of political discourse and isomorphism as deep semantic structures in the minds of political elites. It is proposed the idea that politicians often refer to historical experience in search of mechanisms of influence, domination examples of historical experience. As this process of reflection and interpretation happens regularly for a long time, the history in its true sense was the synthesis of fact and myth. The fact as evidence and information is used for forming narratives. Nowadays in postmodernist paradigm the epistemology of historical research is interpreted as process of virtualizing of the principles of realism or constructivism, empirical evidence or history "poesis" in synthesis. If the text tells about things, their properties and relations, this kind of text is called description. If the text lists the events that have temporary structure (processes' past, present and future), the plot, this type of text is called a story or narrative. The narrative has a four-member narrative matrix, descriptions of some aspect of reality, his explanation argumentativeness or validity of the proposed withdrawal, the interpretation of a fragment of reality. Sometimes on the first plan comes explanation, sometimes descriptions, sometimes the objective reasoning and justification, which the author seeks to explain the story of how he learned about what he says in the narrative, sometimes pushing and interpretation tasks with which he forms a judgment of the value described in the narrative events. Today there are many conflicting narrative in which different actors differently arranged the emphasis in the description of historical conflicts. This narrative is always the result of a certain discourse, which is important but it is interested in what is told, but how to be dis-

cussed. The postmodernism criticizes metanarratives, global outlook, claiming the truth, as he abandons search for absolute truth. Now researches emphasize that supporters of postmodern views positively on small narrative which are based on the local traditions, which does not claim to offer a universal theory and only one of the many interpretations. These collective narrative tells the story of people who were not subjects of most but objects of history. Based on the fact of disappearance modernist notions of space and time, postmodernism challenges the global world - religious, political, social. They equate Marxism, Christianity, fascism, capitalism, Islam, feminism, rationality and condemn them as logicoconcentrated, totalitarian metanarrative. Obviously, local narrative, especially religious, may have a tendency to transform metanarrative and become fundamentalist and claim to justice, truth and timeless hegemony. So tolerance is a fundamental principle of the relationship between local contemporary narrative. In this sense the narrative as a tool for religious, ethnic, national, political identity, captain of beliefs, opinions, decision-making and the process of forming solutions often fall into the trap of words.

Authors are interested in: genesis of political elitist consciousness at a time when the historical method ceases to be a compromise between the exact sciences and historical practice; the problem of the relationship status of the humanities in the early time of new methods of research; the evolution of language political opinions; problematisation object of political discipline; genesis of basic categories of modern political thinking type «vis dominationis (power domination)», «arcane imperii (secret governing), «regione di Stato »(public interest), "manipulation". For the analysis used a systematic approach and a comprehensive review of the various versions of political epistemology and the teachings of social, allowing the authors, among other things, to open new dimensions in some fundamental problems of the history of European political and psychological thoughts region whose significance goes far beyond the chronological limits early modern times.

Keywords: political, "new policy" methodology.